

## Zamiast wstępu

Rocznik Kresowy. Periodyk ten jest konsekwencją kilkuletniej ożywionej aktywności Muzeum Niepodległości w kwestiach związanych z ocaleniem pamięci o terenach utraconych w wyniku ustaleń politycznych czy decyzji militarnych. Wszyscy jesteśmy z Kresów – taki pogląd rodzi się z refleksji na temat roli i znaczenia Rzeczypospolitej Obojga Narodów w kształtowaniu polskiej tożsamości, z oglądu wartości kulturowych, nieprzemijających zdobyczy naukowych, literackich – intelektualnych, z analizy biografii postaci polskiej nauki, literatury, sztuk pięknych, sztuki wojennej, itp.

Termin Kresy często utożsamiany jest z pojęciem dawnych ziem polskich znajdujących się poza wschodnią granicą. Rzeczywiście, rdzenne polskie ziemie znajdują się obecnie na terenie Ukrainy, Białorusi, Litwy i nawet po części wydzielonego obwodu wschodniej Rosji. Różnie rozumiana jest definicja kresowości w badaniach naukowych, w geografii, historii, czy historii kultury, w politologii, socjologii - a nawet w propagandzie. Po latach deportacji, wysiedleń, ekspatriacji powstał silny mit polskich Kresów wschodnich. Niezwykle bliski wielu pokoleniom Polaków jest, stworzony przez Henryka Sienkiewicza, etos rycerski owych ziem. Pamięć i nostalgia dominują w wielu publikacjach. Ostatnio – po wielu latach niezrozumiałego milczenia – otwarcie możemy mówić o martyrologii rdzennych mieszkańców tych ziem, o ludobójstwie - dokonywanym przez część Ukraińców w czasie II wojny światowej - na bezbronnej ludności polskiej Wołynia i Kresów Południowo Wschodnich<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> Przypomnijmy podstawowe publikacje, różnorodnie przedstawiające ludobójstwo Kresowian: R. Torzecki, *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy (1933-1945)*, Książka i Wiedza, Warszawa 1972; H. Cybulski, *Czerwone noce*, Wyd. 5 rozszerzone, Bellona, Warszawa, 1990; R. Torzecki, *Polacy i Ukraińcy: Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993; A. L. Sowa, *Stosunki polsko-ukraińskie 1939-1947. Zarys problematyki*, Towarzystwo Sympatyków Historii, Kraków 1998; W. i E. Siemaszko, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939-1945*, Wydawnictwo „Von Borowiecky”, Warszawa 2000; W. Filar (red.), *Przed akcją „Wisła” był Wołyń*, Światowy Związek Żołnierzy AK, Warszawa 2000; J. Brzeski, A. Roliński, *Archiwum Adama Bienia. Akta narodowościowe (1942-1944)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2001; L. Kulińska, *Dzieje Komitetu Ziem Wschodnich na tle losów ludności polskich Kresów w latach 1943-1947*, Wydawnictwo ABRYS, Tom 1, Kraków 2001, Tom 2, Kraków 2002; G. Motyka, D. Libionka, *Antypolska akcja OUN-UPA. Fakty i interpretacje*, IPN Warszawa 2002; G. Motyka, J. Szapował (opracowanie naukowe), *Polacy i Ukraińcy pomiędzy dwoma systemami totalitarnymi. Zbiór dokumentów*, T. 1 i 2, IPN, Warszawa 2005; W. Filar, *Przebraże – bastion polskiej samoobrony na Wołyniu. Bitwy i akcje*, Wydawnictwo Rytm, Warszawa 2007; L. Kulińska, *Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922-1939*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2009; W. Filar, *Wołyń 1939-1944. Eksterminacja czy walki polsko-ukraińskie. Studium historyczno-wojskowe zmagania na Wołyniu w obronie polskości, wiary i godności ludzkiej*, Wyd. 3, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011; W. Filar, *Wołyń 1939-1944. Historia, pamięć, pojednanie*, Wyd. 2, Wydawnictwo Rytm, Warszawa, 2012; H. Krasowska, *Mniejszość polska na południowowschodniej Ukrainie*, Instytut Sławistyki PAN, Warszawa 2012; L. Kulińska, A. Roliński (red), *Antypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej i na Wołyniu w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943-1944. Zestawienie ofiar*, Fundacja Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2012; L. Kulińska, Cz. Partacz, *Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich na Polakach w latach 1939-1945. Ludobójstwo niepotępione*, Bellona, Warszawa 2015; J. Kolbuszewski, *Kresy Wincentego Pola*, [w:] *Obraz natury i kultura. Studia o Wincentym Polu*, pod redakcją M. Łoboz, Agencja Wydawnicza Linea, Wrocław 2015; T. Skoczek (red), *Kresy – wczoraj, dzisiaj, jutro*, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2015.

---

Rocznik Kresowy będzie się interesował również innymi tragicznymi losami rodaków zamieszkującymi Polskie ziemie stracone w wyniku Traktatu Ryskiego z 1921 roku. Tereny wcielone wtedy do sowieckiej Ukrainy i Białorusi zamieszkiwało ponad 300 tysięcy Polaków. Próbowano utworzyć na pozyskanych w ramach traktatu obszarach dwa polskie rejony narodowe: Marchlewszczyznę na Ukrainie (1925) i Dzierżyńszczyznę na Białorusi (1932). Nie udało się jednak bolszewikom „przerobić” polskich chłopów na sowieckich obywateli. NKWD, zgodnie z decyzją najwyższych władz partyjnych ZSRR przygotowało więc ludobójczą Operację Polską. W latach 1937 i 1938 wymordowano od 140 do 200 tysięcy ludzi deklarujących polską narodowość, mających polsko brzmiące nazwiska. Mordowano nawet przedstawicieli innych narodów związany swoim wyznaniem z Kościołem katolickim. O tej wielkiej grupie unicestwionych, o tym wielkim ludobójstwie niewiele wie współczesne społeczeństwo. Wprawdzie powstało kilka, publikacji<sup>2</sup>, ale do świadomości zbiorowej przedarło się jedynie ludobójstwo katyńskie. Dwie uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej: z dnia 14 lipca 2009 „upamiętniająca ofiary zbrodni dokonanych w latach 1937-1939 na Polakach zamieszkałych w ZSRR” (M.P. 2009, poz. 675) oraz uchwała z dnia 31 sierpnia 2012 „w sprawie hołdu wszystkim zamordowanym i represjonowanym na terenach Związku Radzieckiego w ramach tzw. Operacji Polskiej w latach 1937-1938” (M.P. 2012, poz. 676) nie przyniosły takiego rezonansu społecznego jak badania i upamiętnienia ofiar ludobójstwa NKWD w lesie Katyńskim, w Charkowie, Bykowni czy w Twerze. Powinnością naszą będzie wypełnienie tej luki.

Ale to nie jedyne części zakładanej misji naszego periodyku. Otwieramy łamy na monografie miast kresowych, biografie twórców z Kresów się wywodzących, artykuły naukowe, wspomnienia, pamiętniki i dokumenty, a także omówienia muzealiów znajdujących się zarówno w państwowych jak i prywatnych zbiorach.

Muzeum Niepodległości nie jest jedyną instytucją zajmującą się polskimi Kresami. Naszą specyfiką będzie bardzo szeroki ogląd zagadnień, jakie zamierzamy poruszać. Dla nas interesujące będą też losy Polaków też Syberii, Kazachstanu, Kaukazu, stepów Kubańskich, Gruzji, Armenii, Kurdystanu.

Zapraszamy do lektury i do współtworzenia naszego Rocznika Kresowego.

**Tadeusz Skoczek**

---

<sup>2</sup> M. Iwanow, *Pierwszy naród ukarany. Polacy w Związku Radzieckim 1921-1939*, PWN, Warszawa 1991; J. A. Getty, O. W. Naumow, *Jeżów. Żelazna pięść Stalina*, Amber, Warszawa 2008; M. Łoziński, *Operacja Polska. Stalinowska zbrodnia na Polakach w latach 1937-1938*, Drukarnia Wielińskich, Konin 2008; J. Bednarek et al. (red), *Wielki Terror. Operacja polska 1937-1938*, Tom 1 i 2, IPN, Warszawa 2010; T. Sommer, *Operacja polska NKWD*, Warszawa 2010; T. Sommer (oprac.), *Rozstrzelać Polaków. Ludobójstwo Polaków w Związku Sowieckim w latach 1937-1938, Dokumenty*, 3S Media, Warszawa 2010; T. Sommer, *Dzieci operacji polskiej mówią. 45 relacji*, 3S Media, Warszawa 2013; S. Wysłouch, *Stosunki narodowościowe na terenie województw wschodnich*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2013; T. Sommer, *Ile osób zginęło w operacji polskiej NKWD? Nowe ustalenia*, „Rzeczy Wspólne” 2014, nr 3, s. 176-184; M. K. Pawlikowski, *Sumienie Polski i inne szkice kresowe*, LTW, Łomianki 2014; T. Sommer, *Operacja antypolska NKWD 1937-1938*, 3S Media, Warszawa 2014; R. Kuśnierz, *Operacja polska NKWD na Ukrainie (1937-1938)*, „Scripta Historia”, Słupsk 2015, nr 2015.